

Szóke Anna

A MESSZE FÖLDÖN HÍRES KISHEGYESI KUBIKOSOK

„Szegény embernek hívják a két-kezi munkást, akinek semmiféle sorsátbiztosítható vagyona nincs. Nincsen se földje, se háza, se bankbetétje. Semmi más tőkéje nincs, csak a két karja, a testi munkára való képessége. Ők azok, akik a fizikai munkát tekintik sorsuknak és rendeltetésüknek.”¹

Bakancsos, később gumicsizmás kubikosok rótták a Vasút utcát a 20. század első harmadáig, a Központtól² a vasútállomásig csattogott a lábuk alatt a járda. Reggel háromnegyed négykor szálltak vonatra, hogy este a „félhetesivel” „visszatérjenek a hol poros, hol sáros Kishegyes Vasút utcájára, ahonnan azután nagy léptekkel ki-ki hazafelé tartott. De ez már a jobb világ volt. Jobb volt, mert nem a tanyák istállójában kellett aludni, vagy mert nem bicikliztek naponta 20–25 km-t egy irányba, majd a nap befejeztével vissza Kishegyesre.

*A képen balról jobbra Kubik István, Csöke Ferenc, Török Károly,
Rubus András és Bacsó György*

Sokan voltak, talán kétszázan is. Amikor leszálltak a vonatról, az eleje a Központinál tartott, a vége az állomáson. Kemény tartású, egyenes gerincű magyar kubikosok. Arcukon a munka önérzete. Az életrealitás rendíthetetlen hite sugárzott a szemükből.³ Messze földön híresek voltak munkabírásukról, becsületességükről. Állták a szavukat. Ezért keresték fel őket a „mérnökök” Kúláról, Becséről, Hódságról, hogy azután lakóhelyüktől rendszerint távol eső helyeken kubikolhassanak. Ők már nem voltak béresek, sem summások, parasztok sem, de munkások sem. Ők kubikosok voltak, ahogy Kishegyesen mondják: kubikosok.

„Azt a mendrovác, bitang, vándorló életet akkor kezdtem, amikor az első háború után hazakevredtem a hadifogságból. Itthon nem volt semmi, éppen semmi se volt, ilyenkor szánja rá magát az ember a legnehezebbre, a kubikra. Ásó, lapát és gyűrűnk. Legelőször Piroson vállaltunk munkát, egy vezető árkot ástunk. Ott volt az öreg Szokola Antal bácsi, a Barna Vince bácsi, két csapat volt.”⁴

Kevesen élnek már. Az igazi kubikosok közül csak ketten tartoznak az élők sorába. Ezért sürgetett az idő. Elmondásaik és kutatásaim alapján megpróbáltam rekonstruálni azt a különös életmódot, amely csaknem egy évszázadon át jellemezte Kishegyes szegény néprétegét. Ők azok, akik kiléptek a mezőgazdaságból, a béres, summás, napszámos sorsból, s váltak ingázó, kétlaki polgárává a világnak. Szezonmunkások ők, akik kora tavasztól a kemény fagy beálltáig úton voltak, medreket tisztítottak, ármentesítéssel termőföldet varázsoltak. Ők voltak az ún. vizes kubikosok. Talicskával sohasem dolgoztak. „A csantavérieriek, azok voltak az igazi talicskás kubikosok”.⁵ Az ő szerszámuk az ásó és a lapát meg a két kezük. A tarisznya, a vaslábas és a rongypokróc jelentette a konyhát, a bútort, a spájzot, egyszóval az életfeltételeket. Szállásról, ételről maguk gondoskodtak.

A kubikos szó eredetét tekintve feltehetően a németből átvett Kubikmeter, illetve a Kubik továbbképzett alakja. A mértékegységet jelölő szó a teljesítmény után történő fizetést hordozza magában. Egy kubikméter kidobásának fix összege volt, ahogy erre előzőleg megegyeztek, s egy ember ahány kubikot kidobott, úgy kapta a fizetését. A nép nyelvén azonban sohasem lettek kubikmunkások, csak egyszerűen kubikosok. Kishegyesen a latinus végű kubikus alakváltozat az ismert és ma is elterjedt.

A kubikosság olyan sajátos rétege a magyar társadalomnak, amely a Kárpát-medencén belül többnyire csak a magyarságra korlátozódott. Ennek oka: „hogy Európában sehol nem végeztek ilyen nagyszabású ármentesítési és egyéb földmunkálatokat, amelyek rendkívül exponált vízrajzi helyzetünk és a gépésítés elmaradása miatt is nálunk tartottak legtovább. Közép-Európa folyórendezési és más földmunkálatainak jelentős részét is a magyar kubikosok végezték el.”⁶ Adatok híján ma már nem lehet megállapítani, hogy a hegyesi kubikosok pontosan mikor szegődtek el ármentesítési munkálatokra. Nem voltak bejelentve, szabadon mozogtak egész Bácskában.

A hivatásos kubikmunka kezdetét, kialakulását Kishegyes község területén, ezen belül a településen, 1887-re tehetjük, amikor megalakul a „Bácsér Vízi Társulat, oly célból, hogy a Bács-Bodrog vármegyei Bácsér (Kriva Bara) menti 1515 katasztrális holdnyi vizes területet lecsapolja. Árkainak hosszúsága 73,8 km. A társulat székhelye Hegyes.” (Révai Nagy Lexikon)

Topolyán, 1901. április 30-án

Jayliana
Jaggyó

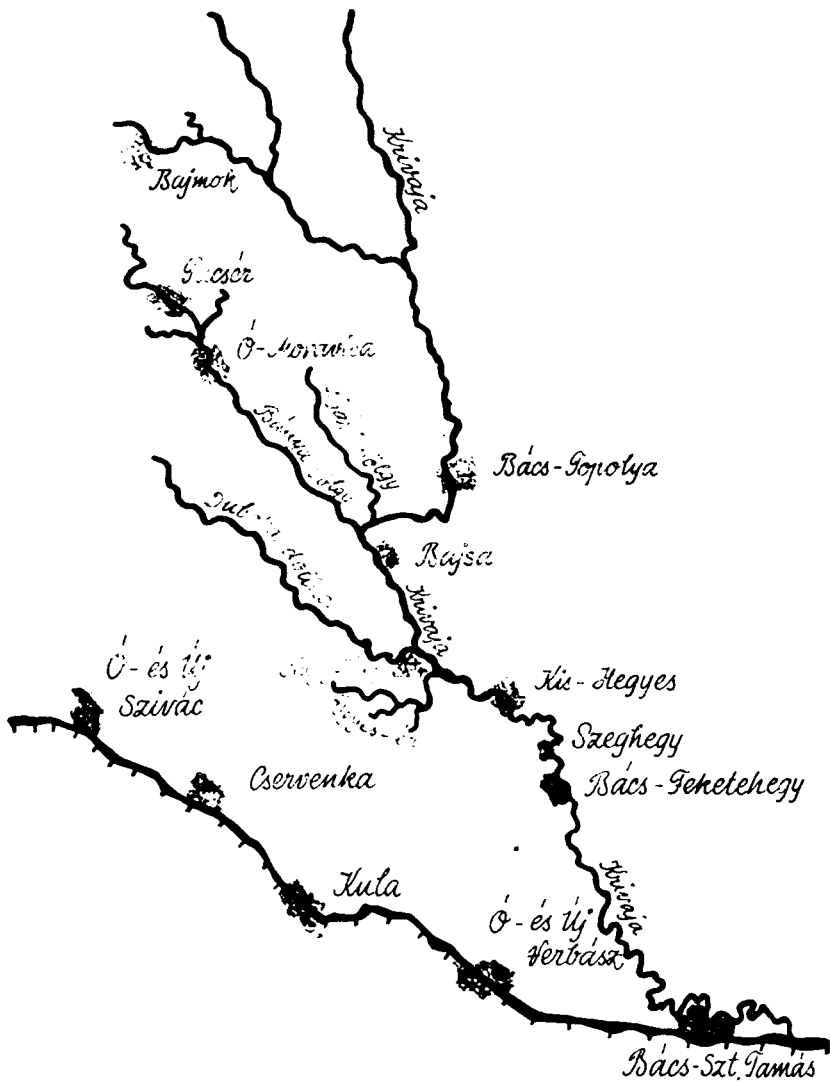
...
mérnök

Fénymásolat az első bélyegzőről

„A társulatot Pacsér, Moravica, Bajsa, Topolya, Kishegyes, Szeghegy, Feketehegy és Szenttamás község Bácsér völgyi és a Bácsérbe tartó mellékágak Krivaja, Kis-Krivaja parti birtokosai alapították azzal a szándékkal, hogy az árterületek lecsapolásával, a folyómedrek szabályozásával, illetve rendszeres tisztításával a völgyekben húzódó mintegy 1500 katasztrális holdnyi műveletlen »vögyes földet«, nádat, rétet, legelőt, jogi kifejezéssel élve *parti birtokot*, illetve annak minél nagyobb hányadát szántóföldi művelésbe vonhassák.”⁷ A munkálatok lebonyolítására 1887. szeptember elsejével árlejtést hirdettek. Az első szakasz tisztítása és mélyítése Pacsértól a kishegyesi vasúti átereszig terjedt. A munkálatok közvetlen irányítója a kirendelt rétmester volt, aki szakismertei alapján felügyelte a munkálatokat. A vállalkozó a kultúrmérnök tervei alapján kivitelezte a munkálatokat.

Kiváló munkabírásuknak, a több mint közönséges fizikai teljesítményüknek gyorsan híre ment, s az 1930-as évek kezdetén messze földről felkeresik őket a vállalkozók, a mérnökök. Így szegődnek el a Duna–Tisza közé Becsétől Zomborig, Kishegyestől Temerinig. Az évek folyamán szakképzett kubikosokká váltak, bandagazdáiknak neve szavatolta az elvégzett munka minőségi és időbeni pontos megvalósítását. A vállalkozói rendszerről nem sokat tudtak. Nem is érdekelte őket. A bandagazda a mérnökkel tartotta a kapcsolatot, vele egyezkedett a teljesítménybér meghatározásában. A kubikolás rögzös útján jutottak el a „dolgozóvá” válás fokáig, hogy azután a minimális munkaéveik után még minimálisabb nyugdíjösszegre legyenek jogosultak. Az adminisztráció sehol sem tartotta őket számon. Az árokparton, ritkább esetben az istállóban, vagy a fából ácsolt irodában vették fel fizetésüket készpénzben. Jogviszonyaik nem voltak rendezve. Szerződést nem kötöttek. A hatóságok nem jelentették be őket. Ha baj volt, gyorsan intézkedtek. „Províziójuk” volt, el tudták intézni, hogy arra a kis időre járt nekik a betegsegélyző (betegbiztosítás).

Az ármentesítési, medertisztítási munkalehetőséget meghirdették, kidobták a faluban, s jelentkezhetek azok az életerős, többnyire családfenntartó emberek, akik a jobb kereset reményében szakítani próbáltak béres és napszámos sorsukkal. A hirdetés útján történő toborzásra csak első alkalommal került sor, mert a megbízható kubikosok bandagazdákká váltak, akik a későbbiek folyamán összeszedték a szükséges létszámot a munka elvégzéséhez. Bandagazda csak megbízható, komoly ember lehetett, aki azután maga köré olyan embereket választott/hívott, akikkel haladt a munka. Ezért külön haszon nem járt, de biztonságot jelentett számára, hiszen őt keresték föl a vállalkozók, s a banda összetétele tőle függött. Hogy kik voltak a fővállalkozók, a kubikos

A Krivaja folyó medre

A Krivaja medre a tisztítás előtt 1933-ban

ezzel nem foglalkozott. A mérnökök nevére még ma is pontosan emlékeznek, hiszen időről időre kapcsolatba kerültek velük. A kubikost több nem is érdekelte. A mérnök kijegyezte az alapot, kimérte, majd megbeszélték, s utána hosszú ideig nem látták. Néha egész héten sem jelent meg. A hegyesi kubikos szaktekintélye mögött a megbízhatóság állt. Őket nem kellett ellenőrizni.

Tízen, tizenketten tartoztak egy bandába, később brigádba, beleértve a bandagazdát is.

„A Czékus János bácsi nagy tekintélyű bandagazda volt. A Balog mérnöknek csak ő vót a bandagazdája. A másik elismert bandagazdák a Nyírádiak, a János, meg a Ferenc vót.” (B. A.)

Az így kialakult törzsgárda évekig együtt dolgozott, véletlenül sohasem verődtek össze. Az elit kubikosgárdába bekerülni megtiszteltetés volt. Ilyen kubikosbandák voltak a fentebb említett Nyírádi János bandája, a Czékus Jánosé, a Hegedűs (Bugyber Pista) Istváné, A Marx Mihályé, a Németh Lajosé. Általában 10–12 főből állt a csoport. A bandagazdák pontosan tudták, kire lehet számítani. Gyöngébb fizikumú ember nem is jelentkezett, csak olyanok, akiknek „két szívük volt”, tehát képesek voltak a dupla teher elviselésére. „A kubikus az bölcs ember vót, elment dógozni, dógozott mint az állat, mer oly szegíny emberek vótak.”⁸ Keresetük attól függött, melyik bandába tudtak bekerülni, a bandagazdáknak ugyanis ismeretségeik révén lehetőség adódott a jól megfizetett kubikmunkát fölfogni. A kubikosember ránézett a munkára, tudta, hogy mit kérjen érte, tudta munkaerejének díját.

*Baranyi Antal 15 évesen későbbi jó barátjával,
Nagy Rúza Sándorral*

A kubikra járás alsó életkora a tizenöt évnél kezdődött. Az apa maga mellé vette a fiát, s az első szezont együtt kubikolták, a következő év tavaszán már a legény – tizenhat évesen – maga kereste meg bérét, vált önálló keresővé.

„Tizenöt évesen (1938-ban) apám maga mellé vett, Filipovára meg Pereputtyra⁹ mentünk vonattal. Minden két hétben gyöttünk haza. Arra nagyon sok víz vót, oszt csinátuk az árkot. Két hét alatt ötven dinárt kerestünk ketten apámmal. Vasárnap, mikó mentem a faluba, édesapám tíz dinárt adott. Hú, de boldog vótam. Én vótam a fába a csomó, állj oszt ne mozogj. Én vótam a legnagyobb legíny az Alvégben. Annyi píze csak a Halasi Matyinak meg a Gyurinak vót, no de nekik 50–60 lánc főgyük (földjük) vót.”¹⁰

KUBIKOS MUNKASZERVEZET

Meghatározó volt, hogy a bandagazda milyen sorrendben vette fel őket munkára. Általában tízen tartoztak egy bandába, legtöbb tizenkettő volt. Részben azért, mert áttekinthetőbb volt a munka folyamata, másfelől elkerülték a nagycsoportokra jellemző civakodást. Mindenkinek megvót a maga sorszáma. Olyan sorrendben következtek, ahogyan a bandagazda hívta őket kubikra. Amikor megbeszélte az illető személlyel, hogy beveszi a bandába, azonnal tudomására hozta, hogy ő a harmadik, vagy a negyedik, mindaddig, míg a tízes sorszámot, illetve a tizenkettőst el nem érték. Az első sorszám mindig a

bandagazdát illette meg. Így elkerülték a vitákat. A kapott sorszám egy szezonon – évadon – keresztül nem változott. Akit februárban a hetes sorszámmal vettek fel, az novemberben is a hetes szám volt. A bandagazdának nem voltak kiváltságai, nem végzett ellenőrző szerepet, így teljes bizalom uralkodhatott a kubikosbandán belül. Teljesítményre dolgoztak, a fölfogott munkát egyenlő arányban teljesítették, s az összteljesítményért járó pénzt osztották. Ezért fordult elő, hogy éjszaka is fölkelt az a kubikos, aki valamilyen oknál fogva lemaradt a rászabott feladat elvégzésében.

Lecsapolásnál, öntözőcsatorna kiépítésénél, ároktisztításnál kimérték a távolságot, a RÁTÁKAT, egy-egy ráta 100–120 méter volt, a csoport létszámától függött. Ezt szelvényekre osztották, mindenki tíz métert kapott, s annak a szelvénynek az elvégzésért ő felelt. 100 méteren belül változó lehetett a talaj minősége, lehetett agyagos is, téglatörmelékes és fagyökerek is lassíthatták a haladást. Megtörtént, hogy éjszaka fölkelt az illető és holdfénynél igyekezett behozni a lemaradást. „Ha beleesett két fa, akkó belecsett, akkó éccaka is dógoztam.”¹¹

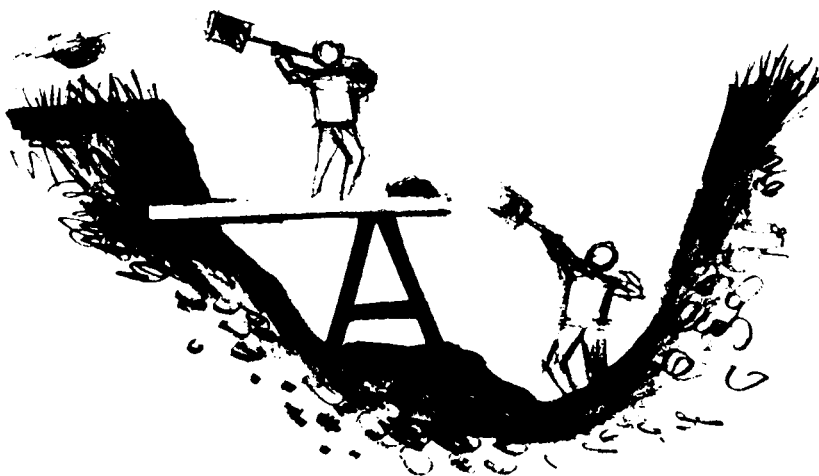
A kifizetések rendszeresek voltak. Többnyire kéthetente történtek. Az ötvenes évek második felében, amikor már rendeződött az adminisztráció és az államberendezés, havonta kapták fizetésüket és a társadalom-biztosítónál be voltak jelentve. A bandagazda leadta a mérnöknek az elvégzett munka mennyiségét, hány köbméter volt abban a szelvényben, s az szerint fizették őket. A szelvények köbmétere változó is lehetett, mert eséssel mentek lefelé. Száz méternél egy ásonyomnyi különbség is jelentkezhetett. Napi normájuk 8–10 köbméter föld kidobása volt, talajminőségtől függően. A kishegyesi kubikosoknak a napi tíz köbméter föld kidobása nem jelentett gondot.

A huncut vagy lusta embert nem segítették. Az időseket tisztelték, de csak ha alkalmazkodott a csoporthoz. A számító embert nem sokáig túrték maguk között. Akiről tudták, hogy okoskodó, a bandagazda nem vette föl. „Megtiszteltetés vót ám egy ilyen társaságba bejutni. A kubikos ember nem törődött semmivel, ott nem segített senki, ott mikó mink efogtunk 100 méter hosszút, ezt mink centiméterre elosztottuk, attól eltekintve, hogy hány éves, súly, magasság nem számított. Nem segített senki, hogy te belerozsásodtál az árokba, akkó kimentél éccaka.”¹² Kétoldalas árkoknál párokban dolgoztak. A párokat több évtizedes barátság fűzte össze. A legtöbbet emlegetett pár a Török és a Bacsó (Török Károly és Bacsó György). Ha együtt kellett dolgozni, mert a munkafolyamat azt kívánta, ők mindig párban voltak. Teli árokknak nevezték, amikor szántáson keresztül új árkot, csatornát, vízlevezetőt ástak. Itt mindenki maga felelt a saját szelvényéért. Ha széles volt a meder átmérője, a kétoldalas árkot ketten vállalták, ilyen esetben a tíz méter hosszúságot hosszára is megfelezték. A párok jobbasok és balosok voltak. Az egyik a meder bal oldalára termelte a földet, sarat, a másik az ellenkezőt, a jobb oldalt fogta. Egyoldalas ároknál a földet csak az egyik oldalra dobálhatták. Itt nem lehetett szó párokról.

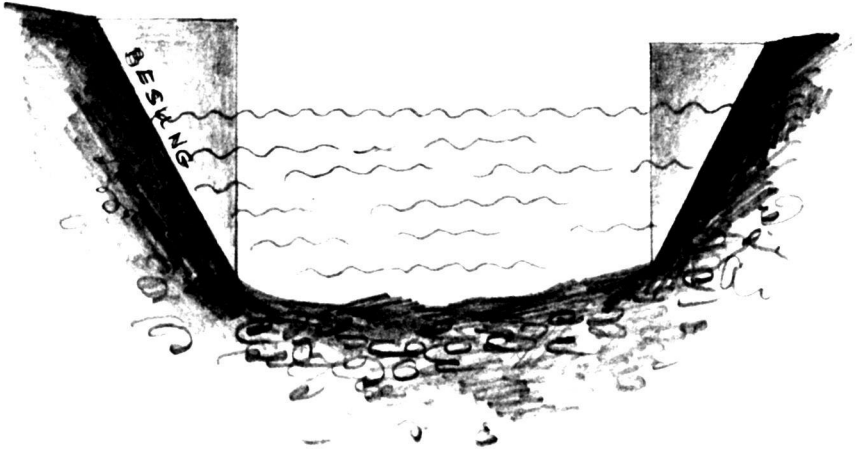
Fejelés, amikor a kacskaringós, tekervényes patakot, árkot, csatornát, egyezőval a folyómedret szabályozták, kubikosnyelven: levágták. Termő területen ez igen gyakori volt, Kúla község területén végezték a legtöbb ilyen és ehhez hasonló levágásokat, „fejeléseket”.

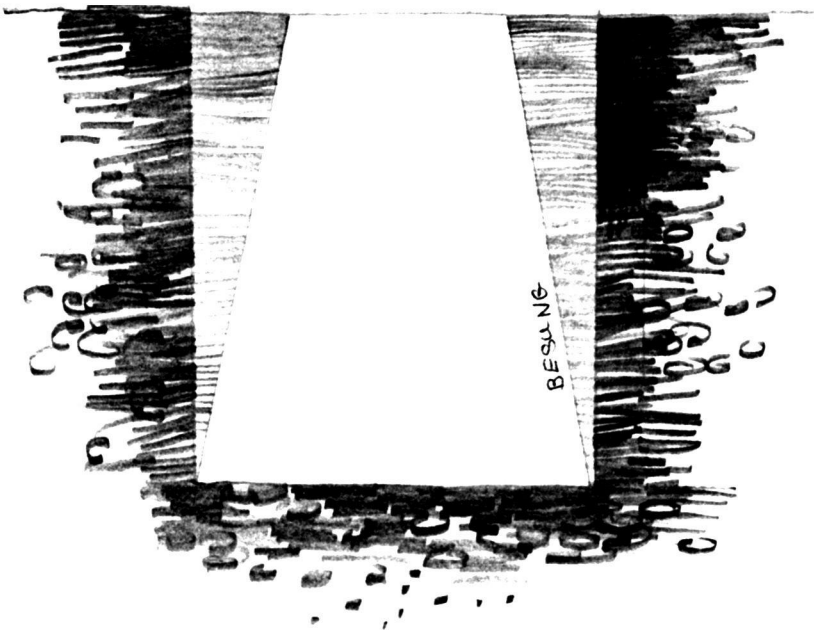
Fejelés

Segédállás

Besung

Ülepítő - szennygödör

Medertisztítás (besung) a Krivaján 1953-ban

Amikor 3–4 méter mélyről kellett kidobni a földet, 180–200 cm mélység után – félmagasságban – erős, széles fosznideszkből 120–150 cm széles segédállást ácsoltak. A könnyű testsúlyúak, a cinegék mentek föl. A gödör két oldalába becsúsztatott, a bevágásokba helyezett deszkák nem mindig jelentettek biztonságot. Az állás bizonytalansága mindig fennállt, ezért 5–6 lapáttól több föld nem lehetett az emelvényen. A megbolygatott partoldal bármelyik percben leomolhatott, s a deszkák lecsúszhattak volna, ezért kímélték az ideiglenes állványt. Szállóigévé vált a kubikosok körében, hogy: az alján a píz. Minél mélyebbre kellett ásni, annál drágább volt köbmétere.

Nagyobb méretű emésztőgödörök és medencék körül eldöngölték a földet, „körülbunkolták”. A kidobott földből a talajszint felett döngöléssel megerősítették a medence oldalait, tartva a beomlás veszélyétől.

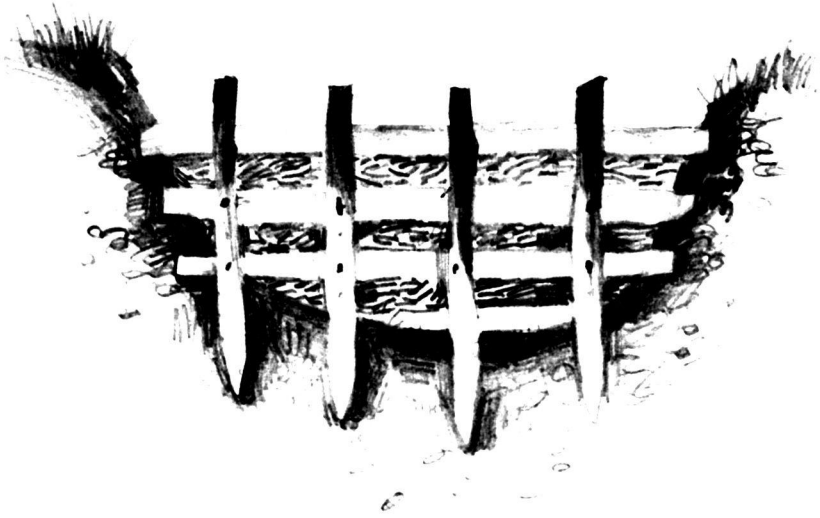
A besung = srégség, ferdeség, rézsút.

Kubikosok ajkán gyakran elhangzik a besung szó. Aki nem tudott besungot csinálni, az nem is volt igazi kubikos. A besung a partoldal esését, azt a szöget jelölte, ami a mederfenék és a földszinti távolság között jelentkezett. Amikor a besung-sablont a partoldalra ráfektették, a felszínen a sablon derékszögére helyezett vízimértéknek szabályos, vízszintes helyzetet kellett mutatnia. A besungot a meder fenékszélessége és mélysége határozta meg. Ha a felszín nem volt vízszintesben, újranyesték a partoldalt. Ezenkívül a besung attól is függött, hogy milyen a talaj minősége. Jobb minőségű talajnál kevesebb ment a szélességből, de ha homokos, porhanyós volt a partoldal, akkor szélesebbre mentek, hogy ne omoljon be. A mérnökök kiadták a mélységet, meg a közepet, és a kubikosok kiszámolták milyen/mekkora legyen a tető szélessége.

A falun áthaladó Krivaja patakot két alkalommal tisztították. „Annyi csíkot nem ettek a kishegyesiek, mint akkó” – mesélik. Vize tele volt halakkal,

A gát 1934-ben

Gátépítés

*A futóhomok miatt a partoldal több helyen is beomlott,
ezért rőzsefonási munkálatokat is végeztek*

különösen sok volt a csík. Minden kubikos naponta egy nagy kandli (tejeskan-na) csíkkal tért esténként haza. A patak vizét mindig a hidaknál torlaszolták el. Gátat építettek gerendákból és deszkákból. A gát víz felőli részét füves hanttal, szalmával kevert földdel szigetelték. Zárásoknak nevezték a gátakat. Legjobban a zárásoknál lehetett keresni. Akik a zárásokat csinálták, az a kubikosbanda kereste a legtöbb pénzt. Amíg a zárás készült, a többi kubikos „szabadságot”. Zárásoknál kigatyában, mezítlábasan taposták a földet és a szalmát, hogy összeálljon és szigeteljen. Víz fölé érve már könnyebb dolguk volt. A Krivaja patak medre 8–10 nap alatt telt meg vízzel. A kaszálókban nem volt gond, mert nagy volt az árterülete a pataknak, oda folyhatott bizonyos mennyiségű víz, a zárásoknál pedig körárkot csináltak, amelyen keresztül a napi munka befejeztével éjszakára engedték a vizet továbbfolyni.

A medertisztítás a legnehezebb kubikosmunkák közé tartozott. De meg voltak fizetve. Egy kubikos háromszorosát kereste, mint egy mérnök.

ÉLETFORMÁK

„Az időjárás nekünk nem számított. Mi nem bújhattunk el se az eső elől, mert ha az eget néztük, a munka nem haladt. Mi a sarat megszoktuk, azzal dolgoztunk, abban dolgoztunk. És akinek vízáteresztős volt a csizmája, annak estére olyan lett a lába, mint a főtt rongy. Ilyen helyeken kapta az ember a nagy, egész életre szóló bajokat.”¹³ A kubikolás sohasem járt együtt az otthonlakással. Hétfőn hajnalban útra keltek, s szombaton délután a „négyórás” vonattal megjöttek, hátukon az üres tarisznyával. Temerin és Hódság környékéről kéthetente jöttek meg. Ragyogó, napbarnította arcukról a boldogság sugárzott. Fáradásnak nyoma nem volt. Szemükből fény áradt, mely átsugárzott az itthon maradottakra. Ha jó volt a brigád összetétele, viccelődtek, nótára fakadtak. A kocsmák előtt megálltak, ritkán ültek be a kocsmái asztalok mellé, inkább a sötét körű csoportba verődve álltak. A kocsmák előtti kispadon tanyáztak tíz-tizenöt percet 2–3 deci bor meg egy csavart cigaretta mellett. Ez benne volt a hazafelé vezető útban.

„Nagyon boldogok vótunk, amikő megkaptuk azt a kis píz, örült az ember, mer értéke vót a píznek. Minden két hétben fizettek. Kiültünk a kocma elé, itt is, ott is 3–4 kubikus, mindné vót üveg! Akkő még a bor uralkodott, nem a sör. Egy-egy helyen két deci fröccsöt ittunk, oszt mentünk tovább. Mikő emesétem (elmeséltem) itthon a kollegáknak, hogy mennyit kerestem, mindenki kubikra akart gyünni. 1939-ben ötezer dináré vették a szüleim ezt a házat. Nagy píz vót ám akkő ötven dinár, amit két hét alatt megkerestünk.”¹⁴

Adatközlőm, Baranyi Antal 1922-ben született. Harminc évig kubikosként dolgozott, ebből huszonötöt vizeskubikosként, ötöt betanított munkásként bágeron. A kubikosok életformáját részben adatközlőim visszaemlékezéseik alapján adom közre, megtartva a hitelességet, az ízes-zamatos előadásmódot.

Baranyi Antal:

„Azt nem lehetett, hogy hétfőn nem gyütté, oszt majd megyek kedden. Akkő te azon a héten nem gyütté. Ha nem bírtam főkeni, anyám lerántotta rulam a dunnát: Indújj (indulj) – kiabálta. A nagyállomáson (Lovćenac) ott kerülte mindig a gyorsvonat a személyt. Akkő má nem értem vóna e a hegyesi állomáson a vonatot. Hajts, itt föl a szurgyikon, ki a szikicsi állomásra. Ott szátam (szálltam) föl.

Baranyi Antal szülőháza 1800 körül épült. Az ablakok és az oromzat eredeti

A jó brigádban elehetett viccelőnni. Nézted, hogy a másik hogy halad, ne-hogy emaradj, nyomd meg te is. Reggelire szalonnát ettünk, tejet ittunk. Sok tejet fogyasztottunk. Egy–másfél litert naponta. A szállásokon vettük. Evittük itthonrú a szalonnát, a babot, a lisztet, hajmát (hagyma), sót, paprikát, tarhonyát. Amíg nem ismertük ki a terepet, a krumplit is. A vörös zsírt vettük a német szállásokon, mer azok azt nem ették, a varslizsír az, az a legfinomabb. Éket vágunk a gödörpartba (árokpart), téglát, rá a vaslábast. Csutával, szárral, gallyal tüzeltünk alatta. Megpirítottuk a szalonnát, annak a zsírjában a hajmát, rá a krumplit, amikő félig megfőtt, tetejire szórtuk az édesanyám gyúrta tarhonyát. Nem vót annak semmi baja. Hét óráig dógoztunk, hatkó (hat órakor) alágyútottunk, mer mindig ott csinátuk az éket, ahun dógoztunk. Mire befejeztük a munkát, az étel is kisézen vót. Ha efogyott a tarhonya, csinátunk gaggancsos paprikást. A lisztet megkevertük vízze, nem vót abba tojás. A forró paprikáslébe kanálla (kanállal) beleeresztettük és megvót a gaggancsos paprikás. Sokan nem tuggyák, hogy a gaggancsos paprikást nem szabad kevergetni. Egyik nap paprikás krumplit főztünk, másik nap krumplipaprikást. Egy embernek két liter tömény paprikás vót az adagja. Asztán egy kicsit beszélgettünk, oszt lefeküdtünk. Én szomorú embert nem láttam. Hétfün, mikó mentünk vissza, vittünk egy nagy kána babot, oszt arra két napig rájártunk.

Legtöbbet szállásokon aluttunk. A szívárványos rongypokrócot levittük, meg a nagykabátot, oszt aza betakaróztunk. A szegény embernek nem vót subája. Nem vót hideg, mer legtöbb helen az istállóban aluttunk, ahun jószág is vót. Kubikusnak ott kint a hele. Amikő végleg gyüttünk haza, össze, a fegyvert (ásót, lapátot) két helen átkötöttük, a vállunkra vetettük, a tarisznyát meg a hátunkra. Zsákbú vót a tarisznyánk.

Az árokparton főtt vacsora fogyasztása

Jó hangulat vót, jobb vót, mint most. A szavunk járása az vót: Ha pattyogsz, akkó haladsz, ha leúsz, akkó maradsz. Hétvégén a Gubanics Etel nénihő mentünk, ő olcsóbban adta a bort, mert vót neki szállóje, oszt termett. Négyen vettünk egy litert, fél-fél dinárba került. Huncut vót az Etel néni: No fiaim, egy szelet kenyeret csináljak? – kérdezte. Házikenyér, amilyen széles vót a cipő, olyan karikát vágott, megszírozta, sózta, paprikázta, csúszott rá a bor. Utána megittunk még fél-fél litert.”

Az ármentesítés évtizedeiben a mind nagyobb tömeget kitevő kubikosok lakóhelyüktől távol vállalkoztak. Kétlakiak voltak kora tavasztól a tél beálltáig. Ritkán keveredtek más térségek kubikosaival.

Káplár Péter:

„1956-ban, amikő kitört a forradalom Magyarországon, nem jártak a vonatok, nem birtunk hazagyünni. Akkó Ószivácon dőgoztunk. Ott tizenöt hónapot kubikótunk egyfolytába, megszakítás nélkül. Esett a hó, havazott, megkerestük az árkot, kihánytuk a havat és pucóttuk tovább. Ott lent nem vót megfagyva. Tűzoltóvödrökkel öntöztük a vizet át, mer még akkó is megkerestünk akármennyit. '56 telin nagyon fújt a szél, nem birtunk kint lenni. Kemenében tüeltünk egy sváb szálláson. Valaki kivett egy parazsat a kemencébü oszt Cz. János bácsi csizmájába tette. Mikó az beletette a lábát, mingyá nem érezte, mer szoka, meg a kapca, eccé csak elkezdte rázni a lábát, aszongya, sicc, megin rázza, sicc, úgy lerúgta a lábárú a csizmát, hogy nem vót megállásunk előtte.

1957-ben nagypéntek napján borzasztó hideg vót. Lezártuk a kanálisná a Nagy Bögölyt¹⁵, nulla fok körü vót a hőmérséklet. A Mihálovics Sanyi azt a 100 métert 2 liter pálinkáé leúszta. Akkó derút ki, hogy ő tengerész vót. A ruháját odavittük a célhó, aztán meg megünnepeltük. Lezártuk a százméteres

szakaszt, annyi halat fogtunk, hogy Hegyesen mindenki halat evett. 3–4 kilósakat fogtunk, úgy büzlött a vonat, amikó gyöttünk haza. Decemberig dógoztunk, Kucuráig elértünk. Behavazott.

A Bögöly mélysége néhol elérte az 5 m-t. A Nyírádi Péter bácsit heccőtük, hogy nem mer beleugrani. Hát beleugrott úgy csizmástú, a ködmöny is rajta vót. Emerút. Mikó másocccó főgyütt, addigra a Mihálovics Sanyi levetkőzött meztelenre, utánaugrott, úgy tolt ki, nehezen. Fejtetőre állítottuk, fogtuk a lábát, csak úgy ömlött belüle az a mindenféle víz, iszap. A Sanyi meg nyomkodta a lábáná fogva lefelé, hogy minden víz kigyűjjön belüle. Amikó észhó tért, levetkőztettük, amit tuttunk, ráterítettünk, oszt szaladtunk száré a határba, akkó nem így vót, mint most, tele vót szárkúpokkal a határ, körúraktuk, tüzettük rá, hogy főmelegedjen. Ez igaz vót. Megkérdeztük: Mé ugrott ke bele? Aszittem tudok úszni! – mondta szegíny Péter bácsi. Különös ember vót, az esküvői cipőjit a temetésig megőrizte.

Eccé meg ekapott bennünket egy nagy eső, de borzasztó eső. Láttuk a felhőket. Mindenki szaladt pár kilométert. Pár százan beszaladtunk egy szállásra, de addigra má megáztunk. A Lajos bácsi száraz maradt. Mire mentünk vissza, ő má árkót. Hát ő nem szaladt sehova, levetkőzött mesztelenre, ruháját elásta a földbe, mikó elkállt, kivette, fölöltözött oszt minden rendben vót. Meg is fürdött, meg száraz is maradt.

Vót kubikustemetés is, amikó a Kobrehel Misa bácsi meghalt. Az összes kubikus ott vót. Akkora temetés nem vót Hegyesen, még a Pokróc Erzsinek¹⁶ sem. Vót kubikusnóta is:

*Ettem fagombot, agácfalombot,
Ettem má sok fene jót.
Megettem a tyúk alú a csirkét, fészket,
Utána az újszülött csibéket.
Ettem fagombot, agácfalombot.*

1957-ben Kúlán egy egyoldalas árkot ástunk a kucorai útról befelé, januárban, februárban félmesztelen dógoztunk, József meg Sándor napján meg behavazott. Osz tartotta ám magát a hó.”

Pénzes munkának is nevezték a kubikolást. Nem mindenki bírta, nehéznek találták. Meg azután sokan nem szívesen keltek útra, nem vállalták a kétlakiságot.

Munkájukat teljesítmény szerint díjazták köbölre, ki hány köbmétert dobott ki. A hetente, kéthetente történő elszámolásakor kevés eltérés mutatkozott a megkeresett bérekben, hiszen a bandagazda olyan kubikost „szedett össze”, akinek munkabírásában biztos volt. Így a teljesítménybér is szinte azonos volt. Gyors és eredményes munkát abban az időben csak a kubikosok végeztek. Progresszív jelenségnek számítottak a termelékenység szempontjából.

Az ármentesítési, medertisztítási munkálatok felgyorsulásával megnő a hegyesi kubikosok száma. A kemény csatornamunka, a kétlaki élet sem riasztotta el őket a munkába állástól, a pénzkereseti lehetőségektől.

Fő hivatásuknak a kubikolást tekintették. Az itthoni mezőgazdasági munkák az asszonyra, az idősekre és a gyerekekre maradtak. Ez alól csak az aratás-cséplés volt kivétel. Egy kubikos egy hét alatt hét–nyolc lánc búzát vágott

lc.¹⁷ Hétféteken, amikor a gazdák nem kaptak napszámot kendert vágni, vasárnaponként még oda is elszegődtek. A kendert nehéz vágni, ezért nem mindenkinek az erejéből futotta. Négy kvadrátot vágtak le napjában. A gazdák (negyven, hatvan lánccal rendelkezők) 3–4 hold kendert is vetettek (pl. a Kecskés Péter gazda), s ennek levágásába belesegítettek a kubikosok.

Csépléskor elálltak a géphez. Erről előre megegyeztek a vállalkozóval (a mérnökkel). Volt olyan is, aki soha életében nem volt gépnél, csak kubikon. Akiknek birtokában volt 1–2 hold föld, ahol a kenyérrel való megtermelt, nem állt el csépelni, mert többet megkeresett a kubikon.

Az ő munkacorejüket nem lehetett megfizetni. Móvába is csak falat verni¹⁸ jártak, ha cimborájuknak kellett segíteni.

Nevükhöz fűződik a Kishegyesen áthaladó nemzetközi út építése is.

„1935-ben és 1936-ban a nemzetközi utat is mink csináltuk. A Nagyhidat is. Az egész földet mink hordtuk oda kordés kocsival. Egy köbmétert vitt egy ló. Kilenc kordé vót. A kubikosok tőtötték föl az egészet. Egy év alatt a földmunka meglett. A beöntés tartott soká (betonozás). Aki vezette a munkálatokat, az orosz mérnök vót. A sódert vonaton hozták, mink hánytuk bele a kamionba, majd letúrtuk rakásra.”¹⁹

Lassan elindultak a társadalmi felemelkedés útján. Házat tudtak venni, vagy a meglévőt korszerűsíteni. A nagyobb keresetet biztosító kubikolás önálló főhivatássá vált a kishegyiesiek körében. Csak teljesítményre dolgoztak. Ha egy kubikos ránézett egy kertre, rögtön meg tudta mondani, mennyiért ásná föl. De mindennel így voltak. Napszámba, általában nem dolgoztak. Órabérbe sem. Ez alól kivétel csak a gyökeres talaj volt, ahol a gyökérszedés időigényes. Ezeket mellékmunkának tekintették, s általában nem földényben végezték. A kubikosoknál a teljesítmény szerinti bérmunka vált uralkodóvá.

Nem túrték, ha rájuk szóltak. Akkor gyújtottak rá, amikor akartak. Ha a bandagazda elkiáltotta magát: Gyúzd meg! – akkor mindenki megállt és rágyújtott. Olyan kubikos nem volt, aki nem állt meg. „A fiatalokat ilyenkö küttek vízé, két kilométerre, meg két nagy vizeskána a kezekben. Nem vót ott visszazó. Örüté (örültél), hogy megtúrtek, mikó visszaérté, a többi má rég eszítta a cigarettát, oszt kubikótá tovább.”²⁰

Szabad, önálló életüket nem cserélték el semmilyen más napszamosi munkáért, függetlenül attól, hogy az elképesztő legnehezebb munkát végezték. Teljesítménybéréért tudta, hogy megdolgozott. Senki sem hajtotta, önmaga erejét bocsátotta áruba, mert volt értelme. Úgy érezték, most először az életükben nincsenek kizsákmányolva.

Nem sok jelentőséget tulajdonítottak a szavaknak, nem a szavak emberei voltak. Itt mindenki a saját darabjéért felelt, itt mindenki tudta a helyét. Talajismeretük felülmúlta a mezőgazdaságban dolgozókéét. Hogy mi az élő talaj és mi a holt talaj, meg tudták állapítani. Ha beálltak egy darabba, öt százaléknyi eltéréssel behatárolták a töltés idejét, azt is, hogy mikor válik élő talajjá a töltés. Agyagos, cserepes talajnál szikrázott a föld ásóik alatt. Vállból mozgatták az ásót, a la pátot, s legtöbbször fölfelé kellett dobálni, sokszor két-három méter mélységből. Legmesszebbre a Török Károly tudta eldobni, ebben senki sem érte utol.

Természetes köbméternek számított az, ami a földben, a talajban van, nem az, amit a kocsira, a kordéra raknak. Kemény, tömény föld, amit ásni lehetett. Abban mérték a köbmétert.

Az ármentesítési munkálatok csökkenésével, s ahogy ők mondják a „bágerok megjelenésével” munkaalkalmaik csökkentek. Az utolsó igazi kubikosbanda 1971-ig tartotta magát. A megélt élményekről az a néhány, ma hatvan éven felüli személy tud még élesen visszaemlékezni, akik akkor fiatalon beke-rültek egy ilyen brigádba.

„1965-ben szereltem le. Szakmám vót, de munka nem. Pízem nem vót, csak ingem meg gatyám. Anyámék úgy kértek kőccsön píz, hogy haza birjak gyünni a katonaságtú, Pulán szógátam. A Varga Feri bácsi hívott, – áj, de jó kubikos vót, – hogy menjek a kubikra. Nem tudtam én, hogy mi a kubik. Eröm vót, csak tudomány nem. Szorítottam az ásó nyelit, köpködtem a tenyeremet, csu-pa hólyag vót.

1967-ben kétszázharminchatezer dinárt kerestem egy hónap alatt. Akkó vettem a T 12-es motorbiciklimet. Ettú nagyobb öröm sose nem is ért az éle-temben. Rengeteg píz vót. Vót aki egy havi keresetén egy hold földet vett. Ekkora öröm nem is fog érne. A másik hónapba megint bementem Verbászón az üzletbe, két öltöny ruhát vettem magamnak. Hegyesen büszkébb legíny nem vót nálam. Motoron jártam munkára, a Lepíny Matyit vittem. Csinos vótam hétvégeken. Két év alatt öt öltönyt vettem. Nagyon sok pízem vót. Ettú na-gyobb élmény nem vót az életemben. Tíz évig dógoztam Németországban, de az nem vót ilyen szép, mint a kubik. Kár, hogy vége lett. Nem is lehet azt kifejezni, mekkora élmény vót 236 ezer dinár. Nehéz munka vót, mer vót úgy, hogy mire anyám az asztalra tette a vacsorát, elaludtam.

De nem csak a píz számított, a brigád, a banda. Jó hangulat vót. Összeug-rasztották egymást a kubikosok, de má vótak vagy negyven-ötven évesek, hogy nem mernek birkózni. Egy titósért.²¹ Mink meg drukoltunk nekik. Az olyan humor vót. A Lábadi Pista nyerte meg, az hétvégén leparkolt az öreg Pöndöl-ben, hétfün még mindig ott hangót. Beszótunk neki, gyűjjik ke, mer a Varga Feri kicsapja, főszedelőcködött, oszt gyütt vissza Verbászra.”²²

Szórakozóhelyeik rend és rang szerint pontosan behatároltak voltak:

- „– az Üрге kocsmába a szikicsi szógálók, béresek jártak
- a Zódkertbe az úriemberek: patikus, doktor, ügyvéd, bíró, pap
- a Bábi kocsmá az iparosoké volt
- a Nagykocsmá, aki egy kicsit jobban utolérte magát, volt háza
- a Csernik kocsmá is ilyen volt
- a Dömötörhöz, akinek egy-két félszölleje is volt, egy lánc földje, nem a kubikosbanda.

Az Üрге kocsmá bevett mindenkit, csak 15 éven aluliakat nem engedtek be. Kubikosaink itt is megfordultak, valamint a Nagykocsmában és a Csernik-nél. Ez utóbbiban a kuglipálya miatt.

Én boldog vótam, de a másik is. Jól éreztem magam mindenhun, mer tud-tam keresni. Csak nem köll nagyravágyónak lenni” (Baranyi Antal).

VISETLET

Ruházatukat a gazdasági-anyagi lehetőségeiken kívül a munkakörülmé-nyek szabták meg. Viseletük nagyjából uniformizálódott:

- bakancs, később gumicsizma
- bocskor
- szövethadrág
- kiskabát vagy lajbi

- kislajbi (mellény)
- ing
- kalap
- bekecs, ködmön
- micisapka.

Ebből tevődött össze a kubikosviselet. Vándoréletüktől függetlenül sohasem változott. Munkásruhát nem vásároltak, mert az uraskodásnak számított. Keresetükből erre nem áldoztak. Ruházatuk csak az elnyűtt, avultabb ruhadarabokból állt össze. Az elhunytak ruházatát, különösen szülők esetében tovább viselték, „munkára hordták”. Folt hátán folt volt. A nadrágok térdein óriási foltok díszeltek, de rongyosak sohasem voltak.

A kiskabát vagy lajbi (zakó) nem mindig egyezett a nadrág színével, minőségével. Legtöbbször nem. A lajbit tovább viselték, akkora strapának nem volt kitéve, mint a nadrág. Amennyiben a család, a rokonság nem tudta belsőleg megoldani a nadrág pótlását, vásároknál újat vettek a szabóktól. Akkor is leginkább a már meglévő került a kubikra, az új lett az ünneplő. A bársony-nadrág nem illett hozzájuk, az olyan uras volt.

A kislajbit (mellényt) nyáron is maguknál tartották, mert ha leültek pihenőre, felvették, „magukra dobták”, tartva attól, hogy izzadt, kimelegedett derékuk meg ne hűljön.

Bakancsot, csizmát újat vásároltak. Bele kapcát húztak, amely hűvösebb időben melegítette lábukat. A kapca anyaga parget, alakja négyzet, széleit beszégték. Talpukat középre helyezték, először a lábujjaknál fölhajtották, ráhajtották a lábfejre, majd két oldalról a bokára és a sarokrésszel mindezt lezárták. Madzaggal, zsineggel a boka fölött átkötötték, hogy ne csússzon le. A kapcát a zokni tetejére, nagy hidegekben a szoka tetejére csavarták. Esős, hideg időben elmaradhatatlan kelléke volt viseletüknek.

„Eleinte bakancs vót, azon is fót hátán fót, a vizet akkó is beeresztette, beszivárgott. Megszívta magát vízzel, nagyon nehéz vót. Asztán, ha egy kicsit javult az idő, levetettük és mezítláb dógoztunk.”²³ Csizmáikat nyáron a pántos bocskor váltotta föl, de vizes csatornamunkához a csizmának mindig kéznél kellett lenni. Hétvégeken bocskorban, szandálban hazautaztak, a csizmát pedig szálláshelyükön hagyták. Az idő múlásával lábaik megéreztek a csizma súlyát. Lábaik tönkrementek, kisebesedtek, az erek kicsattogtak, amelyet nem a nehéz fizikai munkának tulajdonítottak, hanem a csizmának, amely több évtizeden át forróságban és hidegben a lábukon volt.

Idehaza, kubikon kívül bőrpapucsban jártak-keltek. Bocskorban a béresek közlekedtek, hozzájuk ez nem volt méltó.

Az első generáció, akik még a húszas-harmincas évek elején kezdték a kubikolást, már nem váltottak világot, hűek maradtak a kalaphoz. Elnyűtt, zsíros kalapjuk télen-nyáron a fejükön volt. A fiatalabbak nyáron kiskarimájú szalmakalapra cserélték fel, bár igazából a hegyesi kubikosokra ez nem volt jellemző. Viselt kalapjaik szélét lefelé hajtották, hogy az eső ne álljon meg a karimájában. Lekonyult kalapjaikról már messziről megismerték őket. A micisapka-viseletet embere válogatta. Idősebbek ritkábban, a fiatalok tavasztól őszig teljes rendszerességgel viselték. A simlije – napellenző – széles volt, védte szemüket a tűző naptól.

A téli fejedők közül a subasapka (kucsma) csak az ötven éven felülieket illette meg. Az öregedést jelképezte.

Fekete klott gatyában, középen a mérnökkel

Ingjük téli és nyári öltözetüktől függően mindig sötét színű, többnyire koc-kás. A mellzsebben apróságokat tartottak, pl. zsineget, amire gyakran szükség volt, de ugyanakkor nem volt súlyos. A „tózni” a hajolgatáskor kiesett volna, ezért azt a lajbizsebben tartották. Ha az ing gallérja elkopott, újabb folttal kiegészítették és viselték tovább. Sohasem távolították el, mert a gallér nélküli ing a földönfutókat jelképezte. Gyolcsingeiket, gatyájukat a család varrta, ritka volt az a család, ahol valaki ne tudott volna szabni-varrni. Amikor kubikos mulatott, messzire elhallatszott a nótája: Gyolcsból van az ingem, gyolcsból a gatyám.

Alsóneműjük sötét színű: nyáron féltérdig érő klottgatyá, télen hosszú szá-rú, csíkos parget. Alsó ingjük flanel, szürkés színű, hogy ne látszódjon rajta a piszok. Hetente tisztálkodtak, cserélték alsóneműjüket. Amikor két hétig úton voltak, maguk mosták alsóneműjüket: a nyári sötétkék trikót, az ún. „majj-cát”²⁴, gatyát. Háziszappannal mosdottak és azzal is mostak.

A bekecs ujjatlan mellény, a téli öltözkéhez tartozott. A kabát (lajbi) fölé húzták téli időben. Báránybórból készült, később kívülről műanyag borítást kapott. Ez utóbbit iparilag gyártották és a hatvanas években került a kereske-delembe. A szegény embernek subára nem tellett, a bekecs is már túlhaladott-nak számított.

Az őszi dér beálltával előkerültek az egyujjas kötött kesztyűk, amelyeket asszonyaik kötöttek, horgoltak csöndes téli napokon már a következő télre gondolva.

Nyakkendőt sohasem viseltek. Ünnepnapokon a fehér inget nyakig begom-bolták, fényképezkedés alkalmával erre külön odafigyeltek. A nyakkendős vi-selet kispolgárinak hatott volna: „Mink nem akartuk utánozni a gazdagokat.”

SZERSZÁMAIK, MUNKAESZKÖZEIK

A hegyesi kubikoslapát az ún. csukalapát. Téglalap alakú, hosszúkás, kb. 20 cm széles. A csukaszájú lapátnak a széle keskeny és lassan magasodott, 2 cm-től a lapát nyelénél elérte a 9 cm-t. A mély lapát nem volt alkalmas a kubikolásra, mert nem szaladt ki belőle a sár. Nyele hosszú, enyhén ívelt. A lapátnyelet minden kubikos maga állította be, hogy kézre essék. Lapátnyélnek a fűzfa volt a legjobb, ásonak fenyőfából gyalulták a bognárok. A fenyőfa nem égette a tenyerüket. Az ásó kiegészítője a pedál vagy rúgó, amelynek segítségével belenyomták a földbe. Így teljes ásónyomat tudtak kiemelni.

A napi munka befejeztével a kezük ügyébe kerülő ággal, téglá- és cserépdarabbal megtisztították szerszámaikat. Új ásóval nem mentek kubikra, mert nem csúszott rajta a föld, megragadt. Először kikalapálták, majd otthon a kertben bejáratták.

A JEGRICSKA

Mikor a kubikosok hozzátartozóit arról kérdezzük, hol kubikoltak szüleik, nagyszüleik, tömör egyszerűséggel azt válaszolják: a Jegricskán. A Jegricska csatornarendszerének kiépítésében hét évtizeden keresztül a következő helységeknél kubikoltak a hegyesi emberek.

Vepród (Kruščić) (Veprovác)

Lipar

Bácskeresztúr (Ruski Krstur)

Szivác (Sivac)

Petróc (B. Petrovac)

Kölpény (Kulpin)

Bács (Bač)

Apatin (Apatin)

Szilági (Svilojevo)

Zsablya (Žabalj)

Sajkásgyörgye, ajkukon Gyurgyevo (Đurdevo)

Boldogasszonyfalva, ajkukon Goszpodinci (Gospodinci)

Sztapár (Stapar)

Kissztapár (Mali Stapar)

Nemesmilitics (Svetozar Miletic)

Újszentiván (Despotovo)

Szépliget, ajkukon Gajdobra (Gajdobra)

Báctóváros, ajkukon Tóváros (Tovariševo)

Szilbács (Silbas)

Verbász (Vrbas)

Kiskér (Bačko Dobro Polje)

Hódság (Odžaci)

Szilberek (B. Brestovac)

Szentfülöp (Bački Gračac), ajkukon csak Filipova

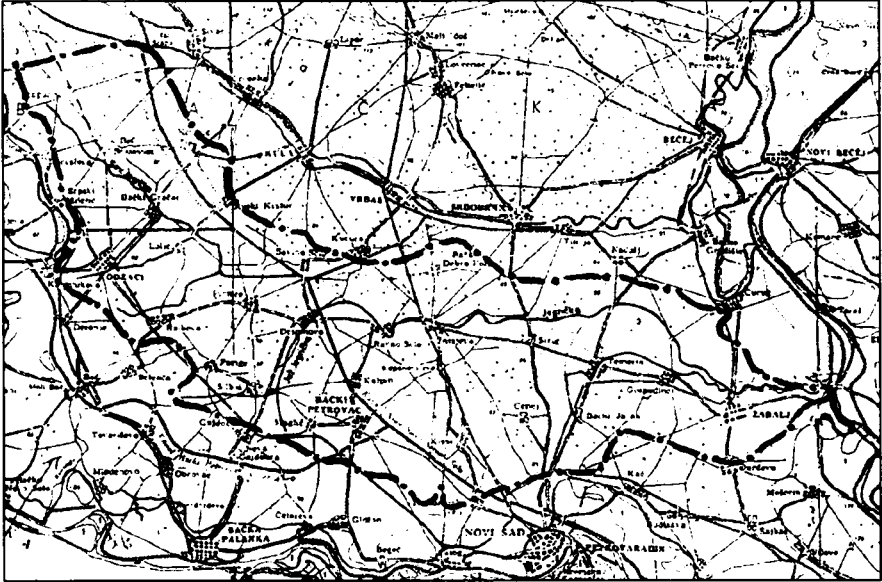
Lilimos (Lalić) ajkukon Lality

Paripás (Ratkovo), ajkukon Pereputty, a szerb Parabuć elnevezésből (1905)

Kúla

Baranyi Antal nyolcvankét évesen a szerszámaival

A Jegricska

Cservenka
Kucora (Kucura)
Újsóv, ajkukon Sóv (Ravno Selo)
Torzsa (Savino Selo)
Ókér (Zmajevo)

A Jegricska folyó – folyócska – valamikor Dél-Bácskát keresztül-kasul szel-
te. Az 1880-as évekig természetes folyása volt, majd az ármentesítési munká-
latok, az emberi kéz megváltoztatta a folyó rendszerét.

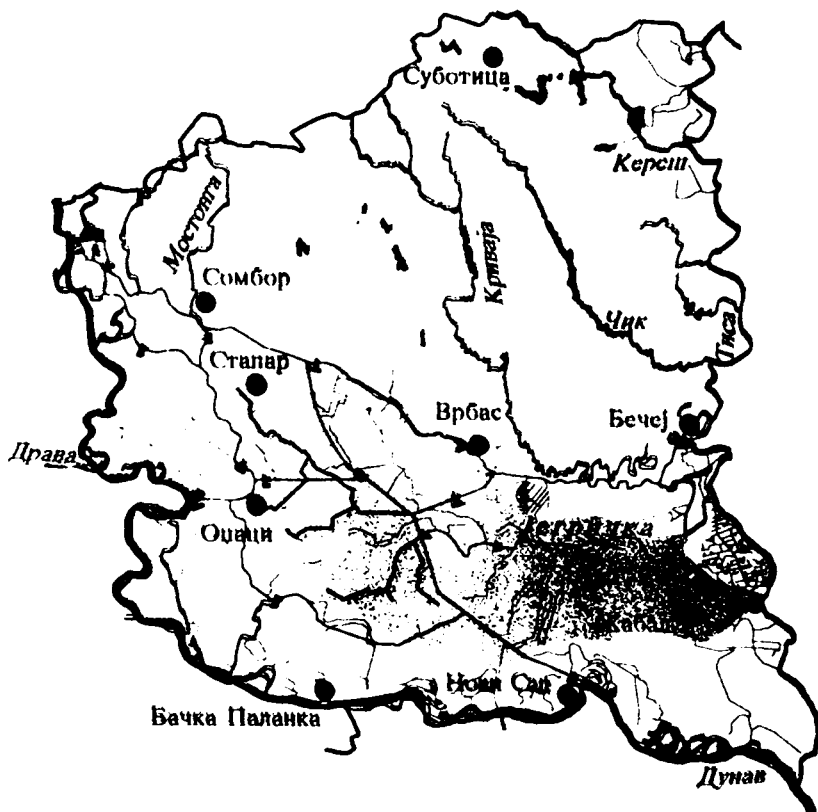
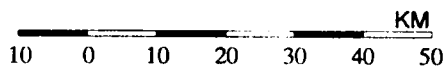
Az össz termőterülete Dél-Bácskának 273 000 ha, ebből a Jegricska folyó
kanálisaival együtt 144 200 ha-t fed le, azaz a termőterület 53%-át.

Az ármentesített terület hosszúsága kb. 100 km, szélessége átlag 14,5 km.

Folyómedre az elmúlt 120 évben meghatározó változásokon ment át. Bár-
mennyire is a Jegricska volt Dél-Bácska leghosszabb folyója, mégsem képezett
igazi vízfolyamot, inkább mocsaras, szélesebb-rövidebb bemélyedésekkel volt
összekötve. Mindezt azért tartom fontosnak elmondani, mert a kishegyesi ku-
bikosok életük java részét a Jegricskán töltötték, ott kubikoltak.

Először 1870-ben a Sztapár–Újvidék kanális kiásával szabályozzák némi-
leg a Jegricska folyásának irányát, majd 1880-tól sorra alakulnak a vízelvezető,
vízszabályozó, ármentesítő, vízlecsapolással foglalkozó társulatok.

1886-ban Keresztúron megalakul a Keresztúr–Verbász Ármentesítő Tár-
sulat, amely 1945-ig eredményesen működik, kb. 222 km kanálist építenek ki.
Ennél a társulatnál már 1910-ben kishegyesi kubikosok dolgoznak. Hat sze-
mélyről tudunk, akik Keresztúrnál kubikoltak.

A Jegricka

Az árvíz, a talajvíz, a mocsarak mind eredményesebb lecsapolása nem ment egyik napról a másikra. Számptalan akadályba ütközött, elsősorban anyagi tényezők játszottak közre.

A Jegricka Boldogasszonyfalvától (Gospodinci) felveszi az Almás patak nevet és Zsablyánál a Tiszába folyik.²⁵

A csatornahálózat ásásán kívül dolgoztak a szilági és a bácsi halastó kiépítésén.

„Dolgoztunk sok helyen Bácskában, Bánátban, Szerbiában. Kolibarán (Kolubara) nyitott szénbánya volt, ott is dolgoztunk. Egy helyen szintén Szerbiában nagy puskaros raktárak alapjait ástuk. Elkerültünk még a Sándor király szőlejébe is. De főleg csatornát ástunk. Egy időben a hegyesiekből öt kubikosbanda is alakult, ha nem több. Elláttuk kubikkal az egész környéket, Szabadkától le egészen Szerbiáig, keresztül-kasul (Vásárhelyi Pál).²⁶

1953-ban Kúlán a rizstelepnek mélyítették a talajt.

A kubikolás utolsó állomása. Betonozzák a kishegyesi Vasút utcát 1971-ben

Az ármentesítési munkálatok megszűntével és az életszínvonal emelkedésével más jellegű munkaalkalmak adódnak a hegyesi kubikosoknak. Szennyvízelvezető csatornákat ásnak, emésztőgödröket, benzintartályoknak az üreget.

Verbász városi szennyvízelvezető csatornáit mind a kishegyesiek ásták 1967/68-ban. Három méter mélységre mentek le. Gyakran megtörtént, hogy feljött a talajvíz. Az ilyen esetek megnehezítették a haladást. Amikor elkészültek a városon belüli csatornahálózattal, kiásták a három nagy ülepítőt és a várossal összekötő 3 km hosszú szennyvízelvezető csatornát.

„A városi szennyvízpumpának is a Varga Ferenc brigádja ásta ki a gödröt, a Fuderer Karlo volt az igazgató.”

Amikor vándoréletük állomáshelye közelebb került Kishegyeshez, biciklivel, nyári úton naponta megtették az 50 km-t. Kúláról, Verbászról hazajártak. Szerszámaikat munkahelyükön (a kubikon) az ácsolt fatákolmányban hagyták, s reggel ott találták. A kerékpáros karaván a kubikosok útját jelezte. Keresztúrról naponta jöttek. 8–10 km-t gyalogoltak Kúlára, ott felszálltak a vonatra, majd Verbászon átszálltak a Kishegyes felé induló személyvonatra. Reggel úgyszintén. Majd kidobtak tíz köbméter földet, 8–10 km-t begyalogoltak Verbászra és este a fél hetesi vicinálissal megérkeztek naponta. „Az nem volt távolság” – mondják ők.

A nemzetközi út mindkét oldalának kiárkolása is (a feketicsikkel és a topyaiakkal együtt) a nevükhöz fűződik.

1965-ben ők szedték föl a kisvasutat, amely Kishegyes–Csengetyús állomásról Gunarason át Vögyig vezetett. Itt is folyóméter után fizették őket. A vas-konstrukciót; a síneket, a kocsik kerekeit a hősági Otpad hulladékfölvásárló vitte el. Szállításokon aludtak, talpfával tüzeltek.

Szívesen emlékeznek a Krivaja medrének iszap tisztítására. Az iszapot lakott területen a kertekbe, a határban a termőföldekre dobták. Lakott terüle-

Még kézi erővel tisztítják a Krivaja medrét 1953-ban

ten harc folyt az iszapért, kiváló termőföld vált belőle. Amelyik gazda megelégedte a kubikosokat 1–2 liter pálinkával, annak kertjébe több iszapot dobtak, aki nem, annál soványabb volt a teríték.

Hivatalos adatok híján csak adatközlőink visszaemlékezéseire hagyatkozva tudjuk, hogy az 1910-es években Németországban és Franciaországban vendégmunkásként kubikmunkát végeztek a kishegyesi földmunkások. Már ekkor megkezdődött hét évtizedig tartó vándoréletük. S ettől kezdve a kétlaki élet a fő megélhetési forrást jelentette több száz (300–400) családnak.

Az 1960-as évek végétől jelentős mértékben csökkentek munkaalkalmaik. A virágzásnak indult jugoszláv gazdaság az emberi erőt lassan gépekkel cserélte fel. Az ármentesítési munkálatok megszűntével különösebb szakképzettséget nem kívánó foglalkozást, munkahelyet kerestek. Akik koruk miatt nem mehettek nyugdíjba, megpróbálták a rokon szakmákban elhelyezkedni. Szakképzetlen, félszakképzett munkásokká váltak a verbászi Napredak építőipari vállalatban, a kishegyesi Bácska téglagyárban, vagy néhányan a helybeli szövetkezet kétékezi munkásai lettek. Az idősebbek, az 50–60 évesek 15–20 év munkaszolgálatral nyugdíjba vonultak. Sajnos minimális nyugdíjtérítésben részesültek. Legtöbbjüknek a ledolgozott 40 év helyett húsz évet ismertek el. Szerszámaiktól, az ásótól és a lapáttól sohasem váltak meg. Atechnika, a gépésítés végleg eltörölte a kubikos életformát. Ami az utókomak példaként megmaradt: kiváló teherbírásuk, becsületességük és jókedélyük.

JEGYZETEK

¹ Móricz Zsigmond: Pesti Napló, 1939. április 30.

² Központi – Kishegyes valamikori központját nevezik még ma is így, i Horváth István háza, a Dömötör kocsmá és a Sziváci (Lenin) utca találkozása

- ³ Boross Lajos: A békésszentandrászi kubikoskutatás, 1939. Kézirat, Néprajzi Múzeum, EA. jelzés nélkül
- ⁴ Németh István: Arcok zsebtükörben, 1984. (71–74. p.)
- ⁵ Adatközlő: Baranyi Antal (B. A.), szül. 1922, Kishegyes
- ⁶ Magyarországon a kapitalizmus korában, szerk. Szabó István, 1965. (408 p.)
- ⁷ Pénovázt Antal–Miomir Piroski: A topolyai és a kishegyesi község vízgazdálkodásának száz éve, 1986 (24. p.)
- ⁸ Adatközlő: Káplár Péter, szül. Kishegyes
- ⁹ Bački Gračac, magyar neve: Szentfülöp. Ennek szerb megfelelőjét használták a kubikosok: Filipova Pereputty = Parabuty, Ratkovo, azaz Paripás 1905-ben bekövetkezett névváltozása. Kubikosaink ajkán Pereputtyként él. Mindkét település a hódásági községhez tartozik.
- ¹⁰ Adatközlő: B. A.
- ¹¹ Adatközlő: B. A.
- ¹² Adatközlő: K. P.
- ¹³ Németh István: uo.
- ¹⁴ Adatközlő: B. A.
- ¹⁵ Paróci Erzsébet, ragadványneve Pokróc Erzsi. Egyszerű, szegény asszony, aki egész életét kiszolgáltatótan, becsületes napszámosként élte.
- ¹⁶ Nagy Bögöly, Verbásznál folyik a Kanális alatt
- ¹⁷ Adatközlő: Rózsa György, szül. 1917-ben, Kishegyes
- ¹⁸ Falat verni, Kishegyesen a döngöléssel készült házakat vert falú házaknak nevezik, s a falverők azok, akik ezt a munkát végzik.
- ¹⁹ Adatközlő: R. Gy.
- ²⁰ Adatközlő: K. P.
- ²¹ Abban az időben a legnagyobb pénzegység.
- ²² Adatközlő: Lakatos István, szül. 1943-ban, Kishegyes
- ²³ Adatközlő: B. A.
- ²⁴ Alsó, ujjatlan keskeny vállú trikóing.
- ²⁵ Monografija Jegrička, 1996 (Edicija Tija Voda), urednik: prof. dr. Veselin Lazić
- ²⁶ Németh István, uo.

IRODALOM

- Boross Lajos: A békésszentandrászi kubikoskutatás 1939. Kézirat, Népr. Múz. EA. jelz. nélkül. 1.
- Katona Imre: A kubikostalicska és a talicskamunka I–II. Ethnographia, 1962: 512–532. p., 1963: 13–37. p.
- Katona Imre: Átmeneti bérmunkaformák In: A parasztság Magyarországon a kapitalizmus korában Szerk. Szabó István, 1965, 406–432. p.
- Katona Imre: A kubikosok viselete, Ethnographia 1961, 555–582. p.
- Katona Imre: Kubikosok a Pó és a Tisza völgyében (néprajzi párhuzam), MTANY XXVII. 1971. 179–195. p.
- Monografija Jegrička, Szerk. Prof. dr. Veselin Lazić, 1996
- Pénovázt–Piroski: A topolyai és a kishegyesi község vízgazdaságának száz éve, 1986
- Szabó István: A magyar parasztság története, 1940
- Vajdasági történelmi-földrajzi helységnévszótár, Zenta 1996. Összeállította: Fodor István

NÉMETH László illusztrációi